

In de Onderwijs- en Examenregeling (artikel 5.15) is vastgelegd wat de formele gang van zaken is als er een vermoeden van fraude/plagiaat is, en welke sancties er opgelegd kunnen worden.

Omveendheid is geen excuus. Je bent verantwoordelijk voor je eigen gedrag. De Universiteit Utrecht gaat ervan uit dat je weet wat fraude en plagiaat zijn. Van haar kant zorgt de Universiteit Utrecht ervoor dat je zo vroeg mogelijk in je opleiding de principes van wetenschapsbeoefening bijgebracht krijgt en op de hoogte wordt gebracht van wat de instelling als fraude en plagiaat beschouwt, zodat je weet aan welke normen je je moeten houden.

Hierbij verklaar ik bovenstaande tekst gelezen en begrepen te hebben.

Naam: Irene Verhoef

Studentnummer: 5401934

Datum en handtekening:

11-6-2018

Dit formulier lever je bij je begeleider in als je start met je bacheloreindwerkstuk of je master scriptie.

Het niet indienen of ondertekenen van het formulier betekent overigens niet dat er geen sancties kunnen worden genomen als blijkt dat er sprake is van plagiaat in het werkstuk.

Samenvatting

In deze scriptie wordt een analyse aangeboden van de roman *Disgrace* (1999) van J.M. Coetzee, waarbij het proces van ontmaken van het hoofdpersonage, David Lurie, uiteen wordt gezet. De theorie van ontmaken is afkomstig van literatuurwetenschapper Pramod K. Nayar, die in zijn boek *Human Rights and Literature* dit proces aanduidt als een verbeelding van het schenden van de mensenrechten. Hij noemt het proces het “unmaking of the body”, en omdat de theorie nog niet in eerdere Nederlandse onderzoeken is voorgekomen heb ik het vertaald met het “ontmaken van het lichaam”. Nayar plaatst tien romans, waaronder *Disgrace*, naast elkaar om aan te tonen dat de ervaring van het lijden op verschillende plekken en in verschillende tijden, tot op zekere hoogte, met elkaar vergeleken kan worden. Dit doet hij zonder een hiërarchie aan te brengen tussen de verschillende contexten en conflicten waarmee hij verschillende situaties naast elkaar plaatst en de overeenkomsten laat zien. Deze scriptie biedt een uitgebreidere analyse aan van *Disgrace* waardoor het inzicht in het proces van ontmaken en in de literaire aspecten van de tekst vergroot wordt. Het proces van ontmaken is een individuele ervaring waaraan een subject onderworpen wordt zodra anderen zijn rechten ontnemen. Dit gebeurt via zowel het lichaam als het bewustzijn en vindt plaats via onder andere fysiek geweld, het binnendringen van een huis en seksueel geweld. David is aan het begin van het verhaal schuldig aan het ontmaken van een van zijn studentes, maar zodra hij verhuist naar het platteland komt hij zelf in een ondergeschikt positie terecht. Hier komt hij in relatie tot verschillende personen te staan die allemaal bijdragen aan zijn ontmaking. Naast de analyse van de kenmerken van ontmaken, zoals uiteen gezet door Nayar, ligt de focus van deze scriptie ook op de vertelsituatie en focalisatie die in de roman aanwezig is. Deze reflecteren de posities die David inneemt in het verhaal.

De Ontmaking van David Lurie

De verbeelding van de mensenrechtenschending in J.M. Coetzee's *Disgrace*

Irene Verhoof

Bachelor Scriptie Literatuurwetenschap

Universiteit van Utrecht

Studentnummer: 5701937

Datum: 27 juni 2018

Begeleider: Dr. T.J. Idema

Tweede lezer: Dr. P.A.L. Bijl

Omslagfoto: Berlinde de Bruyckere, *Kreupelhout*. 2012, Biënnale van Venetië.

Inhoudsopgave

Inleiding 5

Mensenrechten en Literatuur 9

Verbeelding van mensenrechtenschending 13

De Ontmaking van David Lurie 15

Conclusie 28

Literatuurlijst 31

Inleiding

Het kunstwerk op het voorblad toont een boom van was als verbeelding van een lijdend lichaam, gemaakt door Berlinde de Bruyckere (2003). Het kunstwerk draagt de naam *Kreupelhout* en is geïnspireerd op het werk van de Zuid-Afrikaanse schrijver John Maxwell Coetzee, wiens literaire werk eveneens begaan is met het lijden van het lichaam. Het gehele oeuvre van Coetzee richt zich op geweld, pijn en verdriet. Over het kunstwerk van De Bruyckere heeft hij tevens een tekst¹ geschreven, waar ik de volgende twee delen uit wil lichten:

“De boom van het kreupelbos kan zich niet oprichten, groeit krom, in elkaar gedoken; uit zijn stam worden krukken gesneden voor wie anders alleen kan kruipen; een boom met takken vol knopen, knoestig en warrig” (94)

“De kreupelhout boom schiet op uit het begraven verleden en groeit tot in ons schone heden, reikt met zijn knoestige, verwarde vingers door het getraliede hek waarachter wij hem hebben opgesloten” (94)

Uit deze citaten komt een beeld naar voren van een boom die, door omstandigheden van buitenaf, aangetast wordt en daardoor niet meer toont als één geheel. Desondanks groeit de boom verder en bloeit hij weer op. Dit beeld weerspiegelt de situatie van het hoofdpersonage uit de roman *Disgrace* (1999), van Coetzee, genaamd David Lurie. Hij wordt het slachtoffer van fysiek geweld, mentale pijn en gevoelens van verdriet en uitsluiting. Vanwege deze kenmerken is de roman te duiden als een *torture novel*, te vertalen als ‘martelaarsroman’. Dergelijke verhalen “show us violated bodies and eroded subjects, dehumanized individuals and collapsed everyday worlds” (Nayar, xvii). Deze duiding is afkomstig van

¹ Bron: Bruyckere, Berlinde de, et al. *Cripplewood: Berlinde De Bruyckere & J.m. Coetzee: Kreupelhout*. Vertaald door: Robrecht Vandemeulebroecke, Mercatorfonds, 2013, pag. 94.

literatuurwetenschapper Pramod K. Nayar in zijn boek *Human Rights and Literature* (2016). De theorie van *unmaking of the body* die hij hierin uiteenzet vormt de rode draad van mijn analyse. Omdat dit concept nog niet eerder is gebruikt in Nederlandse onderzoeken heb ik dit vertaald met: *het ontmaken van het lichaam*, kortweg *ontmaken*. Vanaf nu zal ik deze term gebruiken wanneer ik refereer aan de theorie van Nayar. Het proces van ontmaken toont het breken en het instorten van een subject, via zowel het lichaam als de geest, als gevolg van een aanval van buitenaf. Het lichaam speelt volgens Nayar een cruciale rol in dit proces, “because the subject breaks ... when the body breaks” (*Unmade Subjects* 55). In de literatuur die hij en anderen bespreken wordt dit breken omschreven als een individueel proces dat, via persoonlijke relaties, van buitenaf wordt opgelegd. Als een belangrijk effect hiervan kan worden gezien dat de fictieve personages worden uitgesloten van “the very category of ‘human’” (*Human Rights and Literature* xiii). Hierdoor kan het proces van ontmaken vergeleken worden met het schenden van de mensenrechten van een persoon of een groep in een samenleving. Nayar zet zijn theorie van het ontmaken uiteen aan de hand van tien zogenaamde martelaarsomans, waaronder *Disgrace*. Door een vergelijkende analyse te maken wil hij tonen dat “some-body some-where is being tortured for different reasons, in different context for different political ends, but the cultural meaning of such tortured bodies, for rights discourse is, or ought to be, the same: a human has lost her/his affective, psychic and corporeal dignity” (*Human Rights Torture Novel* 322). Nayar hanteert hierbij een universalistische insteek, en omdat dit niet gebruikelijk is binnen de literatuurwetenschap, behoeft dit enige nuance over de herkomst, waardoor ook het uiteindelijke doel duidelijker wordt. Nayar sluit zich aan bij het standpunt dat Michael Rothberg inneemt in zijn boek *Multidirectional Memory: Remembering the Holocaust in the Age of Decolonization* (2009). Rothberg stelt dat met de traumatische geschiedenis van verschillende sociale groepen binnen een samenleving moet worden omgegaan op een nieuwe manier, die hij aanduidt als een *multidirectional approach*: het naast elkaar leggen van

verschillende verhalen, waardoor de interactie en invloed van deze verhalen zichtbaar wordt (Rothberg, 1-3). Nayar draagt hieraan bij door de verbeelding van het individuele proces van ontmaken uit verschillende literaire teksten te lichten en naast elkaar te zetten. Zonder een hiërarchisch verschil tussen de slachtoffers te maken laat hij zien dat de ervaringen van lijden op verschillende plekken, tot op zekere hoogte, met elkaar te vergelijken zijn (*Human Rights and Literature* xvi). Met zijn onderzoek sluit hij aan bij de voorgestelde manier van Rothberg om het verleden en de verbeelding daarvan in de samenleving en in de literatuur, te beschouwen als *differentiated similitude* (Rothberg, 528). Nayar bespreekt onder meer de roman *Disgrace* aan de hand van een aantal passages. In deze scriptie geef ik een nog verdergaande analyse van het ontmakingsproces van het hoofdpersonage David Lurie dan die van Nayar zelf. Zijn analyse beperkt zich tot het bespreken van drie situaties uit de roman. Twee situaties richten zich op het proces van ontmaken van Lucy Lurie, de dochter van David, en deze zullen dan ook niet terugkeren in mijn analyse. Het derde punt dat Nayar maakt over *Disgrace* focust wel op David, en deze heb ik dan ook opgenomen in analyse. Ik heb gekozen voor *Disgrace* omdat de roman hiermee bij uitstek naar voren komt als een voorbeeld van verbeelding van mensenrechtenschending. De roman roept universele vragen op over de waardigheid en de rechten van de mens. Nadenken hierover kan mijns inziens meer inzicht bieden in de ervaring van de slachtoffers van mensenrechtenschending, los van zaken als afkomst, gender, tijd en plaats.

Door mijn analyse te richten op het in *Disgrace* aanwezige proces van ontmaken beperk ik mij tot de literaire verbeelding van de roman. Dat wil zeggen dat ik geen aandacht schenk aan de sociaal-historische context van het verhaal: post-apartheid Zuid-Afrika op het moment van politieke instabiliteit. Deze context wordt wel vaak meegenomen in literatuurwetenschappelijke interpretaties van de roman. Voor de volledigheid noem ik daarvan twee interpretaties die vaak worden aangehaald. Michael Marais stelt dat *Disgrace* een

conservatieve, racistische kijk geeft op Zuid-Afrika omdat Lucy Lurie, de dochter van David Lurie, als witte vrouw verkracht wordt door drie zwarte mannen. Omdat Lucy geen aanklacht indient en de keuze maakt om de gevolgde zwangerschap door te zetten, ziet Marais haar houding als een metafoor voor de acceptatie van de witte bevolking van de boosheid van de zwarte Zuid-Afrikaanse bevolking door de witte (31). Een tweede vaak aangehaalde interpretatie wil ik uiteen zetten aan de hand van Tom Herron. Hij stelt dat het verhaal focust op dierenrechten en de relatie tussen mens en dier ligt. Het uitgangspunt zou dan zoömorphisme zijn: de neiging om menselijk gedrag te bekijken in termen van het gedrag van dieren. Hij ziet dit met name terugkomen in de racistische houding van David Lurie. Echter, door met mijn analyse voort te bouwen op het bestaande onderzoek van Nayar van martelaarsroman wil ik mij nadrukkelijk niet begeven in de literatuurwetenschappelijke traditie die uitgaat van een sociaalhistorische insteek. In plaats daarvan wil ik een bijdrage leveren aan het debat rondom mensenrechten en literatuur.

In deze scriptie beantwoord ik de volgende vraag: op welke manier verbeeldt 'Disgrace' de schending van de mensenrechten van het hoofdpersonage zoals uiteengezet in de theorie van het ontmaken? Ik beantwoord deze vraag door de tekst te onderzoeken op de kenmerken die worden onderscheiden in deze theorie, door middel van een close reading van de roman. Daarnaast licht ik ook de vertelsituatie en de aanwezige focalisatie toe. De scriptie begint met een uiteenzetting van het wetenschappelijke debat dat bestaat rondom mensenrechten en literatuur in hoofdstuk één. Vervolgens wordt in hoofdstuk twee de theorie van het proces van ontmaken uitgelegd. Het derde hoofdstuk bevat mijn analyse van *Disgrace*. De scriptie sluit af met de conclusie.

Mensenrechten en Literatuur

Het beginpunt van de Rechten van de Mens is lastig te definiëren en afhankelijk van de invalshoek die men aanhoudt. In de geschiedenis wordt regelmatig verwezen naar een aantal belangrijke publicaties, zoals de Magna Carta (1215) of de ‘English Bill of Rights’ (1689). Wanneer in de moderne tijd over het concept van mensenrechten wordt gesproken, worden de ‘American Declaration of Independence’ (1776), en de Franse ‘Declaration of the Rights of Man and of the Citizen’ (1789) beschouwd als de fundamentele teksten (Clapham, 6-22). Op basis van deze teksten is de Universele Declaratie van de Rechten van de Mens (1948) opgesteld. De focus in deze tekst is de wettelijke kant van mensenrechten en niet de morele of filosofische kant, waarbij de vraag centraal staat *waarom* mensenrechten als belangrijk worden gezien en *hoe* ze het beste uitgedragen kunnen worden (23). Onder meer vanuit de filosofie is ook kritiek geuit op de mensenrechten, zoals door Hannah Arendt in *The Origins of Totalitarianism* (1951). Arendt stelt het idee van mensenrechten een paradox bevat, namelijk dat ze worden uitgedragen als universeel maar dat ze in de praktijk staat gebonden zijn. Alleen wanneer men binnen een nationale groep valt heeft men recht op het bezit van mensenrechten. Arendt ondersteunt haar argument met een omschrijving van de situatie na de Eerste Wereldoorlog, waarbij veel migranten ‘staatloos’ werden en hierdoor hun mensenrechten verloren (Arendt, 92). Uit haar kritiek zijn twee relevante conclusies te trekken, namelijk dat mensen niet gelijkwaardig zijn geboren maar dat ze gelijkwaardig worden gemaakt door onderdeel te zijn van een groep, zoals een natie (Gundogdu, 11). Daarnaast kan gesteld worden dat mensenrechten een radicale contingentie van linguïstische uitingen zijn, die vastgelegd zijn in mondiale en nationale wetten (10). Arendts kritiek komt erop neer dat het concept van de mensenrechten een subjectief gegeven is, afhankelijk van de uitvoering ervan door de staat en vastgelegd in linguïstische uitingen.

Behalve vanuit de filosofie worden mensenrechten ook benaderd vanuit de literatuur. Binnen het multidisciplinaire vakgebied van mensenrechten en literatuur bestaan vele verschillende invalshoeken waarvan ik hieronder een overzicht biedt. In *The Routledge Companion to Literature and Human Rights* (2016) stellen Sophie A. McClennen en Alexandra Schultheid Moore vast dat er op dit terrein drie verschillende benaderingen zijn. De eerste benadering maakt een onderscheid tussen aan de ene kant de mensenrechten en aan de andere kant de literatuur en kijkt naar de manier waarop literatuur directe invloed uitoefent op de wet. Hierbij wordt onder andere bekeken hoe advocaten, schrijvers en journalisten de literaire vorm van ‘storytelling’ inzetten om persoonlijke verhalen van mensenrechtenschending aan het grote publiek te vertellen (McClennen e.a., 10). In dergelijk onderzoek wordt een sociologisch perspectief ingenomen dat kijkt naar de directe verbanden tussen mensenrechten, literatuur en persoonlijke verhalen en de juridische invloed hiervan (10). De tweede benadering die McClennen e.a. uiteenzetten gaat eveneens uit van een connectie tussen mensenrechten en literatuur maar kijkt met een postkoloniale blik naar geschreven teksten (11). Deze theoretische benadering kijkt voornamelijk met een politieke blik naar het mensenrechtendiscours en gaat uit van het idee dat het bestaan ervan niet impliceert dat het ook op de goede manier wordt nageleefd. Vanuit deze benadering wordt gekeken naar teksten die zich verzetten tegen de politieke macht en die een verbeelding van de strijd voor gelijkheid weergeven (12). De laatste benadering die wordt toegelicht gaat uit van mensenrechten als een cultureel concept en komt voornamelijk van Peter de Bolla (13). Hij stelt dat het geen zin heeft om de oorsprong van de connectie tussen mensenrechten en literatuur te onderzoeken of om de connectie als een lineair proces te zien. Zijn analyse gaat dan ook uit van het concept van mensenrechten als een ‘culturele entiteit’ en onderzoekt ook aangrenzende discoursen. Vanuit deze benadering wordt literatuur beschouwd als één van de onderdelen van het mensenrechtendiscours en worden esthetische veranderingen onderzocht (13).

De benaderingen die worden aangehaald in *The Routledge Companion* gaan uit van een multidisciplinair behandeling van literatuur en mensenrechten. Hier wordt echter ook gesteld dat deze benaderingen “a few of many possible ways to link through these connections” (13) zijn. Een meer specifieke positie wordt ingenomen door Slaughter in *Human Rights Inc.* Hij stelt dat de mensenrechten een idee in zich dragen dat overeenkomt met de focus van ontwikkelingsromans (Duits: *Bildungsroman*), namelijk de karakterontwikkeling en de groei van de mens (4). De ontwikkelingsroman gaat door middel van de verbeelding en het oproepen van vragen verder waar de wet stopt (4). Ian Ward levert met zijn boek *Literature and Human Rights: The Law, the Language and the Limitations of Human Rights Discourse* een bijdrage aan het debat vanuit nog een andere invalshoek. Hij benadert de literatuur en de wet als twee aparte zaken. Aan de ene kant stelt hij dat de presentatie van wettelijke dilemma's in de literatuur voordelig zijn voor onder andere advocaten en rechters. Daarnaast stelt hij dat literatuurwetenschappers aan de hand van wettelijke teksten met betrekking tot de mensenrechten meer grip kunnen krijgen op bepaalde literaire werken. Wettelijke teksten vormen dan het uitgangspunt voor een kritisch onderbouwde analyse (1). Ward stelt dat literatuur en kunst belangrijke vragen oproepen bij hun publiek over het idee van mensenrechten maar voornamelijk over wat het betekent om mens te zijn (4). In zijn boek schenkt hij ook aandacht aan “linguistically constructed exclusion” (6) waarbij hij ingaat op de verbeelding van uitsluiting van bepaalde groepen binnen een samenleving (6). De verbeelding van uitsluiting en daarmee van de schending van mensenrechten is eveneens het uitgangspunt van Nayar in *Human Rights and Literature: Writing Rights*. Hij gaat, net zoals Slaughter en McClennen, uit van het idee dat zowel de mensenrechten als de bijbehorende literatuur onderdeel zijn van een cultureel discours (xi). Nayar richt zich in zijn boek op onderzoek naar literatuur omdat deze “rationalizes in and through its wide variety of narratives what it means to be human” (xi). Vanuit deze benadering kan er gekeken worden naar het idee van de mens

op de volgende twee manieren (xii). De eerste traditie stelt dat in de literatuur gebruik wordt gemaakt van een narratief dat focust op de groei en ontwikkeling van de mens. Hiermee sluit hij aan bij het idee van Slaughter en richt hij zich eveneens op de ontwikkelingsroman. Vanuit deze invalshoek wordt onderzoek gedaan naar het literaire genre waarin een kijk op de mens wordt ontwikkeld en daarmee ook een bepaalde kijk op de mensenrechten naar boven komt (xii). De tweede traditie in dit onderzoek gaat uit van een tegengesteld beeld, namelijk van de mens als een gebroken subject. De focus hierbij ligt op de groepen binnen een samenleving die worden uitgesloten van de categorie 'mens' (xiii). Het onderzoek dat wordt verricht kijkt naar literatuur waarin uitsluiting van de samenleving en de schending van mensenrechten worden verbeeld. Binnen dit genre wordt een onderscheid aangebracht tussen twee soorten romans. Torture novels laten de afbraak zien van een subject door de vernietiging van het menselijk lichaam en *sentimental terror novels* leggen de focus op de dehumanisering van mensen op het moment dat ze als terrorist worden beschouwd. *Disgrace* valt onder het genre van torture novel, in het Nederlands vertaalt met martelaarsroman, vanwege de verbeelding van extreem geweld, verkrachting, pijn en verdriet die uiteindelijk leiden tot het instorten van het hoofdpersonage.

Verbeelding van mensenrechtenschending

De theorie die de rode draad vormt voor mijn analyse is afkomstig van Nayar zoals uiteengezet in zijn boek *Human Rights and Literature*. Nayar gaat verder op een theoretische uiteenzetting van Elaine Scarry die stelt dat een subject via zijn of haar lichaam in relatie staat met de rest van de wereld. De aantasting van een persoon gaat daarom in de eerste plaats via zijn lichaam en vervolgens via zijn persoonlijkheid. Dit resulteert uiteindelijk in het instorten van een persoon, en dit proces noemt Nayar het ontmaken van een subject (*Human Rights and Literature* 38/9).

Nayar bespreekt een groot aantal aspecten van deze verbeelding waaronder de volgende negen. De aspecten die niet aan bod komen zijn ook niet van toepassing op de analyse in deze scriptie. De besproken aspecten heb ik uitgekozen omdat ik van mening ben dat deze het meest relevant zijn in het proces van ontmaking van het personage van David Lurie.

Het eerste belangrijke aspect is de arrestatie van een van de fictieve personages. Tijdens de arrestatie ligt de focus op het lichaam van het individu en dit is een voorbode van complete en onmiddellijke onderwerping tegenover de autoriteiten (41). Het arresteren van een subject vindt meestal plaats in het huis van het betreffende personage. Het huis van de personages als plaats voor een verschrikkelijke gebeurtenis wordt door Nayar dan ook als het tweede kenmerk van het proces van ontmaken gezien. Het huis wordt immers als een veilige plek beschouwd. Het binnendringen van het huis wordt dan ook gezien als “a preliminary to its disfigurement and debasement” (41) waarna vaak gebeurtenissen met fysiek of seksueel geweld volgen. Het daadwerkelijke proces van ontmaken van het subject begint wanneer een individu “meets the irreconcilable force of the Other” (42). Het tegenkomen van de Ander en ervaren dat diens onoverkoombare kracht zorgt voor een fysieke beschadiging van het lichaam is dan ook als derde aspect aan te wijzen. Vervolgens gaat Nayar in op de natuurlijke menselijke handelingen van consumeren en afscheiden (48). Met name het lijden van honger is hier relevant omdat dit

een belangrijk teken van de kwetsbaarheid van het subject is (49). Het vijfde aspect dat de ontmaking van het lichaam aantoont is “the collapse of the body’s boundaries and coherence” (56). Dit uit zich onder andere in het ongecontroleerd bewegen, schreeuwen en huilen door het beschadigde subject. Het ontmaken kan daarnaast ook een gevolg zijn van het verliezen van de mogelijkheid tot spreken, hetgeen als zesde aspect kan worden aangewezen. Wanneer taal afwezig is of bewust ontnomen wordt aan het subject leidt dit tot het wegvallen van de primaire vorm van sociale interactie (57). Een volgende stap in het proces is het tentoonstellen van het lichaam van het subject. Het lichaam wordt gezien als een spektakel voor de Ander waardoor het betreffende personage terechtkomt in “the absolute bottom of debasement” (58). De laatste twee aspecten van het ontmaken vinden altijd plaats in een relatie tussen het subject en iemand die hem of haar nabij staat en hebben betrekking op de ontmaking van het bewustzijn. Het achtste door Nayar genoemde aspect is de ervaring van *proximate grief* (59). Hij duidt hiermee op het ontmaken van het subject als gevolg van de ondeelbare pijn van de ander, in de persoon van een familielid of geliefde. Het subject is niet in staat om de pijn van de ander over te nemen waardoor zijn eigen gevoelens van verdriet of pijn groter worden. De afstand tussen de personages wordt hierdoor groter. Het laatste aspect gaat hierop door en is van toepassing wanneer de ander van het andere geslacht is. Nayar duidt dit aan met de term *gendered violence* (63). Het subject ondergaat een “personal, completely inaccessible grief” (63) van degene die hij liefheeft. Omdat er sprake is van een verschil in gender zal het subject nooit in staat kunnen zijn om de pijn of het verdriet te begrijpen. Daarnaast komt het geweld en de pijn en het verdriet als gevolg daarvan tussen de personen in te staan waardoor een nieuwe relatie ontstaat van ‘slachtoffer-folteraar-familie’ (62).

De Ontmaking van David Lurie

In dit hoofdstuk zal het proces van ontmaken zoals aanwezig in *Disgrace* uiteen worden gezet. Ten eerste zal zijn relatie met Melanie Isaacs worden besproken. David is werkzaam als docent op de Universiteit van Kaapstad en Melanie is een van zijn studentes bij zijn colleges over 'Romantic poets'. Davids liefdesleven bestaat sinds zijn scheiding voornamelijk uit kortstondige affaires, waaronder een met Melanie. Deze relatie staat los van zijn ontmaking omdat hij zich hier juist in een machtige positie bevindt en schuldig wordt aan de aantasting van Melanie. In de relatie tussen David en Melanie, positioneert David zich dan ook als de machtige Ander (Nayar, 42) ten opzichte van Melanie. Dit doet hij door Melanie als persoon te reduceren tot haar lichaam om vervolgens haar lichaam op te eisen. Het gevolg is dat Melanie in een ondergeschikte positie terechtkomt omdat ze de autonomie over haar lichaam verliest. Volgens Nayar is het instorten van het op autonome wijze maken van een keuze een proces dat in verband staat met het verlies van menselijke waardigheid (54) en daarmee een bijdrage aan Melanies ontmaking. Dit proces vindt in twee stappen plaats, namelijk via haar lichaam en via haar bewustzijn. In de eerste plaats reduceert David Melanie tot haar lichaam door alleen aandacht te vestigen op haar uiterlijk in plaats van haar intellectuele capaciteiten. Vervolgens zegt David dat "a woman's beauty does not belong to her alone. It is part of the bounty she brings into the world. She has a duty to share it" (16) waarmee hij Melanie ontdoet van zeggenschap over haar eigen lichaam. Haar handelingen komen dan ook niet voort uit vrije wil maar volgen de wensen van David. Dit wordt getoond wanneer David bij haar thuis komt en ze seksuele gemeenschap hebben. Haar houding wordt omschreven als "She does not resist. All she does is avert herself: avert her lips, avert her eyes" (25). De lichamelijke afwending van Melanie tijdens de seks toont aan dat ze tegen haar wil in aan het handelen is. Na afloop merkt David zelf op dat het "Not rape, not quite that, but undesired nevertheless, undesired to the core" (25) was. Door de seksuele handeling als ongewenst aan te duiden wordt duidelijk dat

Melanie niet geheel uit vrije wil samen is met David en dat ze de zeggenschap over haar eigen lichaam is kwijt geraakt. Het verlies van autonomie over haar lichaam is een gevolg van de machtige positie die David heeft ingenomen.

De positionering van David kan verklaard worden aan de hand van de plaats waar ze zich bevinden, namelijk op de Universiteit van Kaapstad. David is professor en Melanie een student, wat een inherent machtsverschil met zich meebrengt. Deze machtsverhouding wordt versterkt doordat David over zichzelf denkt als een autoriteit op het gebied van seks, “he has, to his mind, solved the problem of sex rather well” (1), en daarnaast Kaapstad voor hem voelt als een thuis, “he has always been a man of the city” (6). Doordat hij zich op meerdere vlakken hoger acht dan Melanie is hij in de positie om zichzelf als de machtige Ander te positioneren. Melanie probeert desalniettemin haar lichaam terug te winnen door een aanklacht van seksueel misbruik tegen David in te dienen bij de universiteit.

De aanklacht van seksueel misbruik en de hoorzitting die daar op volgt kunnen gezien worden als de arrestatie van David en vormen een keerpunt in zijn leven omdat, zoals hij zelf aangeeft, “that is how it begins” (38). David wordt de vrijheid tot handelen ontnomen en hij wordt onmiddellijk onderworpen aan de geldende wetgeving. De machtsverhoudingen in de relatie tussen David en Melanie zijn omgedraaid en vanaf nu zijn ze “lovers no longer but foes” (40). Melanie heeft besloten om David te onderwerpen aan de wetgeving die bestaat uit de regels die gelden op de Universiteit. Hij moet zich melden en verantwoording afleggen bij een comité, bestaande uit directe collega’s. Hoewel hij wordt aangeklaagd voor seksueel misbruik wordt hij nog steeds als een rechthebbend persoon gezien. Tijdens de hoorzitting handelen zijn collega’s dan ook met de insteek om hem als docent te behouden: “they do not want to see him begging in the streets. They want him back in the classrooms” (52) wat aantoont dat ze zijn rechten waarborgen.

Na de hoorzitting wordt David ontslagen waardoor zijn collega's een stap verder durven te gaan in het ontnemen van zijn rechten. Nayar heeft het moment van ontslag niet opgenomen in zijn theorie maar omdat ik van mening ben dat het een cruciaal moment is voor David heb ik het toegevoegd aan de analyse. Ik heb het moment van ontslag bewust niet toegevoegd aan de arrestatie van David omdat ik een wezenlijk verschil zie tussen deze twee momenten. Bij een arrestatie wordt aan iemand zijn vrijheid tot handelen ontnomen en na een ontslag wordt iemand gedwongen om een plek te verlaten die gezien kan worden als zijn of haar thuis. De universiteit is een groot onderdeel van Davids leven en draagt daardoor bij aan zijn identiteitsvorming. Wanneer dit onderdeel uit zijn leven wordt aangetast voelt dit voor hem als een vernedering. Dit komt tot een hoogtepunt op het moment dat de universiteit hem vraagt om publiekelijk zijn schuld van seksueel misbruik te erkennen, waarmee hij als een spektakel ten toon zou worden gesteld. Nayar noemt dit "the absolute bottom of debasement" (58) voor een persoon. David weigert dit te doen en ervaart dit als "they circle around him like hunters who have cornered a strange beast and do not know how to finish it off" (56). Door zichzelf als beest te omschrijven benadrukt hij zelf al de ondergeschikte positie waarin hij is geplaatst. Uiteindelijk erkent de Universiteit zijn recht om de eis te weigeren en wordt hij ontslagen zonder een publieke getuigenis. Door de aanklacht met ontslag als gevolg wordt David in een ondergeschikte positie geplaatst, maar omdat hij een professor op de universiteit is worden zijn rechten nog steeds gewaarborgd.

Dit verandert echter op het moment dat David vertrekt uit de stad en op het platteland komt te wonen. Op deze plek wordt hij door de anderen buiten de machtige groep geplaatst waardoor ze in staat zijn om hem zijn rechten te ontnemen en uiteindelijk zelfs zijn mensenrechten te schenden. Hier begint voor David het proces van ontmaken. Voordat ik dit proces beschrijf wil ik eerst aandacht geven aan de verschuiving waaraan David onderhevig is. Hiervoor wil ik graag Arendt aanhalen, maar met de nuancering dat in Davids geval geen sprake

is van een staat die zijn macht uitoefent. Echter wordt hij wel het slachtoffer van de subjectiviteit, die Arendt aankaart, die zit ingesloten in de idee van mensenrechten, omdat hem deze van de een op de andere dag worden ontnomen. Overeenkomstig met haar visie op de mensenrechten zijn ook de rechten van de mens David geen inherent, natuurlijk gegeven, maar liggen vast in de taal en de naleving ervan door de groep van machtigen in zijn omgeving.

De mensenrechtenschending bij David wordt zichtbaar in zijn ontmaking en de eerste personen die hieraan bijdragen zijn de drie mannen die het huis van Lucy Lurie, de dochter van David, binnendringen en een overval plegen. Het binnendringen van het huis zorgt ervoor dat David wordt vervreemd van deze plek (*Human Rights and Literature* 41). Het huis van Lucy is in deze interpretatie een motief met een diepere betekenis, namelijk als een onderdeel in de constructie van iemands persoonlijkheid. Zodra het als onderdeel van de identiteit van een personage gezien wordt heeft het binnendringen van het huis zodanig grote gevolgen voor hem of haar, dat dit gezien kan worden als een begin van het proces van ontmaking van diens persoonlijkheid. Daarnaast wordt David fysiek mishandeld waardoor hij wordt onderworpen aan de handelingen en eisen van de overvallers. Het geweld wordt tot in detail beschreven in het verhaal, met formuleringen als “dragged across the kitchen floor” (93) en “the man gives him a push. He stumbles back, sits down heavily” (94). De overval en het plaats vinden van fysiek geweld vormen de eerste stap in Davids ontmaking.

Tijdens de overval wordt niet alleen het lichaam van David ontmaakt maar ook op geestelijk niveau wordt hij onderworpen aan de regels van anderen. David is niet in staat om te communiceren met de overvallers omdat hij de plaatselijke taal, het Xhosa, niet machtig is. In deze situatie merkt hij op dat “he speaks Italian, he speaks French, but Italian and French will not save him here in darkest Africa. He is helpless” (95). De afwezigheid van taal, en daardoor niet in staat zijn tot het leggen van contact met de Ander, is een vorm van vernedering omdat David wordt uitgesloten van de primaire vorm van sociaal contact (*Human Rights and*

Literature 56/7). Wanneer David in het Engels tegen de overvallers praat reageren deze met een uitbarsting van gelach. Doordat David niet dezelfde taal spreekt als de overvallers kan hij geen contact leggen waardoor hij ook niet in staat is om ze tegen te houden of op andere gedachten te brengen. De vernedering die hieruit voortkomt is de volgende stap in het ontmaken, waarbij in dit geval zijn bewustzijn wordt aangetast.

Tijdens de overval wordt Lucy Lurie het slachtoffer van een gewelddadige verkrachting wat bij David zorgt voor een gevoel dat Nayar proximate grief noemt, en dat zich bij David uit in een mentale en fysieke belemmering bij het helpen van zijn dochter. Het gevolg is dat de relatie tussen vader en dochter verandert in een driehoeksverhouding tussen “victim-torturer-family” (*Human Rights and Literature* 62), waarbij het geweld tussen hen in komt te staan. David ervaart het verdriet doordat hij op twee niveaus een barrière tegenkomt. In de eerste plaats wordt hij fysiek belemmerd door de overvallers om Lucy te hulp te schieten, “the door is locked, the key is gone” (94). David probeert nog te onderhandelen met de overvallers door te vragen “take everything. Just leave my daughter alone” (94) maar dit verzoek wordt genegeerd. De fysieke belemmering is een gevolg van de opsluiting in een kamer door de overvallers. Deze valt weg zodra de mannen het huis verlaten maar vervolgens stuit hij op een mentale barrière bij Lucy. David zoekt toenadering tot zijn dochter maar de overvallers hebben een zodanig dominante positie ingenomen, dat ze, zelfs wanneer ze fysiek afwezig zijn, tussen hen in staan. Lucy keert zich van hem af wanneer hij contact probeert te leggen na de overval en plaatst vervolgens de overval tussen hen in door van hem te vragen “You tell what happened to you, I tell what happened to me” (99). Het gevolg is dat de afstand in de vader-dochterrelatie groeit, wat bij David zorgt voor verdriet en pijn die bijdragen aan zijn ontmaking.

De stap die is gezet in de ontmaking van David wordt benadrukt doordat er sprake is van gendered violence (Nayar, 63). Nayar bespreekt deze passage ook in zijn analyse en legt dit uit als de man die ontoegankelijkheid ervaart tot de gevoelens van pijn en verdriet van een

vrouw, die slachtoffer is geworden van seksueel misbruik (63). Dit vergroot de mentale afstand tussen David en Lucy, en David is vervolgens onderhevig aan “the unshareability of the pain that destorys the intercorporeal identity of the (masucline) subject” (*Unmade Subjects* 64). De afstand wordt getoond in de houding van Lucy wanneer ze aan David vertelt dat ze zwanger is van een van de verkrachters en heeft besloten om het kind te houden. Ze stelt dat haar situatie “a purely private matter” (112) is. Met deze uitspraak sluit ze David nog meer uit van haar gevoelens waardoor hij opmerkt dat ze nog nooit zover van elkaar verwijderd zijn geweest. David probeert Lucy te helpen en te begrijpen maar is hier niet toe in staat wat Lucy er uiteindelijk toe brengt om te zeggen: “*You don’t know what happened*” (134; cursief in origineel). Door de uitsluiting, maar ook door de ontoegankelijkheid tot de gevoelens van Lucy, wordt David in een ondergeschikte positie geplaatst. De situatie laat niet een verbeelding zien van de schending van Davids mensenrechten maar de ondeelbaarheid van pijn als gevolg van seksueel geweld. Dit is volgens Nayar een van de terugkerende thema’s in martelaarsromans (63) en is de volgende stap in Davids proces.

Na de gebeurtenis van de overval en de verkrachting positioneert Petrus, Lucy’s tuin- en buurman, zichzelf als de machtige Ander ten opzichte van David. Deze positionering is mogelijk omdat Petrus zich op zijn eigen gebied, het platteland, bevindt. Wederom is er sprake van een ruimte die bijdraagt aan het construeren van identiteit, waardoor het een diepere betekenis inneemt in het verhaal. Het gevolg is dat David wederom in een ondergeschikte positie geplaatst wordt en zijn mening niet meer serieus genomen wordt. Deze veranderde machtsverhouding wordt zichtbaar op het moment dat David Petrus ondervraagt over de overval. Hij verdenkt hem van medeplichtigheid maar wanneer David hiernaar vraagt krijgt hij geen reactie noch een verdedigend antwoord van Petrus. “He [Petrus] stares reflectively over the dam wall, over the hills, over open country. His expression is perfectly tranquil” (119). Het

gevolg van de machtige positie van Petrus is dat de rest van de plattelandsbewoners hem imiteren in zijn houding ten opzichte van David.

Deze machtsvertoning komt tot een hoogtepunt op het moment dat David tegenover Petrus en de plattelandsbewoners komt te staan. In deze situatie wordt het lichaam, en daarbij David als persoon als een spektakel opgesteld voor de rest. Het lichaam als een spektakel voor de Ander is een van de meest vernederende stappen in het proces van ontmaken. Deze stap vindt voor David plaats tijdens een feest van Petrus, gegeven om een landoverdracht te vieren, waarbij een van de drie overvallers ook aanwezig is. Wanneer David de man confronteert met de overval komt Petrus tussen beide. Hij kiest direct de kant van de overvaller met de woorden “he says he does not know what you are talking about” (132) en met zijn houding: “Petrus is stony-faced” (132). Ook de overige gasten op het feest kiezen de kant van Petrus wat zich uit in een onvriendelijke houding tegenover David. Hij realiseert zich dat hij in een onderworpen positie wordt geplaatst maar accepteert dit: “Let them know I am still here, he thinks” (135). Vervolgens beseft hij dat het zijn lichaam is dat voor een groot deel heeft bijgedragen aan deze positionering. Dit wordt duidelijk in de passage: “He lifts a hand to his white skullcap. For the first time he is glad to have it, to wear it as his own” (135). Hoewel David zich bewust is van de machtsverhoudingen en zijn positie in de groep, maakt dit zijn situatie niet minder vernederend. Doordat zijn lichaam als een schouwspel wordt vernederd door alle gasten op het feest wordt hij ontdaan van het recht op een gelijke behandeling.

De machtsvertoning van Petrus manifesteert zich ook in zijn relatie tot Lucy. Doordat David zijn dochter niet kan beschermen wordt hij nogmaals in een machteloze positie geplaatst. Wederom zorgt dit voor proximate grief bij David, wat resulteert in een volgende stap in het proces van ontmaken. Wanneer Lucy besluit om de zwangerschap door te zetten en het kind alleen op te voeden geeft David haar de opties om te verhuizen naar een, in zijn ogen, veiligere plek. Lucy weigert dit aanbod en kiest ervoor om te blijven en de aangeboden bescherming van

Petrus en de jongen te accepteren, omdat “he is offering an alliance, a deal. I contribute to the land, in return for which I am allowed to creep under his wing” (203). Wanneer David Petrus confronteert met het feit dat een van de overvallers bij hem in huis woont en samen met hem voor Lucy en het kind wil gaan zorgen is Petrus’ antwoord: “He is my family, my people” (201). Petrus voelt zich niet verplicht om zijn acties te verantwoorden tegenover David waarmee hij aangeeft dat hij zichzelf boven David plaatst. Lucy accepteert de bescherming en accepteert daarmee ook de machtige houding die Petrus inneemt tegenover haar en David. Door vóór Petrus en het platteland te kiezen, wijst ze Davids plan af, waardoor hij opnieuw gevoelens van pijn, verdriet en afstand ervaart. Evenals bij de overval wordt Davids bewustzijn aangetast en ontmaakt doordat gevoelens van pijn en verdriet een dominante positie innemen in de relatie tot zijn dochter. De ondergeschikte positie die David en Lucy bekleden op het platteland wordt uitgesproken in een conversatie tussen de twee waarbij Lucy het eens is met Davids uitspraak dat haar situatie vernederend is.

“Yes, I agree, it is humiliating. But perhaps that is a good point to start from again. Perhaps that is what I must learn to accept. To start at ground level. With nothing. Not with nothing but. With nothing. No cards, no weapons, no property, no rights, no dignity.’ ‘Like a dog.’ ‘Yes, like a dog.’ (205)

David vergelijkt haar situatie met die van een hond waardoor hij haar compleet machteloze situatie benadrukt. Een hond is volgens Nayar het voorbeeld van de ultieme Ander omdat dieren gedood kunnen worden onder een hoge mate van straffeloosheid voor de dader (51). Daarnaast stelt Lucy zelf vast dat ze op opnieuw wil beginnen met het opbouwen van haar leven. David ondergaat nogmaals gevoelens van nabije pijn en verdriet maar loopt daadwerkelijk contact met zijn dochter mis. Als gevolg van deze gevoelens en Lucy die zichzelf in een compleet rechteloze situatie plaatst wordt David nogmaals als subject voor een deel ontmaakt. Het gevolg is dat David weer verhuist naar de stad om zijn leven te hervatten. Wanneer hij voor de eerste keer

terugkeert naar zijn huis gaat hij eerst langs bij de vader van Melanie, Mr. Isaacs, om zijn spijt te betuigen.

De laatste persoon die bijdraagt aan de ontmaking van David is Mr. Isaacs, de vader van Melanie. Tijdens hun ontmoeting raakt David de controle kwijt over zowel zijn eetlust, als zijn spraakvermogen en zijn motorische handelingen. Dit vindt plaats in het huis van Mr. Isaacs waarmee deze zich kwetsbaar opstelt. Hij nodigt immers de man die zijn dochter seksueel zou hebben misbruikt uit op zijn eigen veilige terrein. Ondanks de open houding van Mr. Isaacs, die voortkomt uit zijn christelijke levensstijl, waarbij iedereen een kans op vergiffenis verdient, plaatst David zichzelf ditmaal in een ondergeschikte positie. Hij ziet zichzelf als “the unwanted visitor, the man whose name is darkness” (168). Vervolgens vindt het proces van ontmaken van zijn lichaam in drie stappen plaats. In de eerste plaats is David “less hungry than he thought he would be” (171), wat op een kwetsbare positie duidt (Nayar, 49). Vervolgens verliest hij ook het vermogen om zich vrij uit te drukken doordat Mr. Isaacs hem tot stilte maant: “he raises a hand” (172), maar ook door zijn eigen onvermogen: “he is silent” (172). Doordat David niet meer in staat is om zijn gevoelens en ideeën openlijk te delen met de familie van Melanie is hij niet meer vrij aan het handelen wat een bevestiging is van zijn ondergeschikte positie. De laatste stap is het moment dat David zijn lichamelijke controle verliest. Hij wil zijn spijt over de gebeurtenis met Melanie in woorden uitdrukken tegenover haar familie maar dit lukt hem niet. Vervolgens wordt zijn beweging omschreven met “blunders” (173), wat een handeling weergeeft die ondoordacht en slordig is. Zodra hij voor de moeder en zus van Melanie staat geeft hij uiting aan een lijdend lichaam opzoek naar vergiffenis: “he gets to his knees and touches his forehead to the floor” (173). Deze houding komt niet overeen met de zelfverzekerde David die aanwezig is in het eerste deel van het verhaal. Ook twijfelt hij of de boodschap is overgekomen. Door het vragen van vergeving aan de familie van Melanie plaatst hij hen boven zichzelf; hij wil immers iets van hen wat hij zelf niet kan bereiken. Deze onderworpen positie

zorgt voor een aantasting van zijn persoonlijkheid, mede doordat hij de vergeving niet heeft gevonden.

Aansluitend wil ik mijn interpretatie van de laatste passage van *Disgrace* uiteen zetten. In het tweede gedeelte van het verhaal, wanneer David woonachtig is op het platteland, is hij onderhevig aan geweld, vernedering, pijn en verdriet en tenslotte aan het ontmaken van zijn lichaam. Aan het einde is hij echter terug op het platteland waar hij Bev Shaw helpt in haar dierenkliniek. Toen hij eerder bij Lucy verbleef heeft hij dit werk ook al verricht maar kon hij zich niet vinden in het respect dat de vrouwen toonden voor de dieren. Dit blijkt onder andere doordat hij aangeeft dat “I just find it hard to whip up an interest in the subject” (73). Echter, wanneer hij na alle incidenten terugkeert naar de kliniek, is er een kreupele hond waarmee hij een connectie lijkt te hebben. Bev Shaw heeft gepland dat de hond een week later zou worden afgemaakt vanwege zijn kreupele poot maar David kiest ervoor om zijn leven die dag al te beëindigen: “Are you giving him up?” “Yes, I am giving him up” (220). Davids actie kan gelezen worden als een besluit om de hond zijn waardigheid terug te geven door hem niet langer een pijnlijk, vernederend leven te laten lijden. David heeft een verandering ondergaan in het verhaal waarbij het is doorgedrongen dat hij voor anderen respect en waardigheid moet tonen. Mijn speculatie is dat hij door middel van deze houding probeert de vernederende tijd achter zich te laten en een nieuwe start wil maken.

Het laatste punt dat ik wil maken gaat over de vertelsituatie in het verhaal die de posities van David reflecteert. In het verhaal is een alwetende verteller aanwezig die geen inzicht heeft in de gedachten van de personages, maar wel focaliseert via David, waardoor de lezer het verhaal via zijn gezichtspunt ervaart (Van Boven en Dorleijn, 234). Niet alleen op het niveau van het plot wordt een verschuiving van David als machthebbend naar ondergeschikt persoon zichtbaar, maar ook op het vertelniveau is dit aanwezig. In het eerste gedeelte wordt het verhaal verteld door de verteller terwijl deze focaliseert via het personage van David. De verteller

creëert echter een duidelijke afstand tussen hem en David. Dit wordt gedaan door dat hij zich distantieert van uitspraken van David zoals in de eerste zin van het verhaal: “For a man of his age, fifty-two, divorced, he has, to his mind, solved the problem of sex rather well” (1). Met het commentaar “to his mind” neemt de verteller afstand van de uitspraak van David. Daarnaast is er ook sprake van vertellerscommentaar. Dit gebeurt onder meer op het moment dat de affaire tussen David en Melanie van een willekeurige actie naar serieuzer contact overgaat. De verteller begint hoofdstuk drie met de zin “That is where he ought to end it. But he does not” (18). Door de aanwezigheid van vertellerscommentaar en de expliciete nadruk op het gegeven dat het de ideeën van David zijn die worden verteld, wordt er een afstand tussen David en de verteller gecreëerd. Wanneer de verteller geen afstand neemt van David wordt er via hem gefocaliseerd. In de relatie met Melanie wordt duidelijk dat hij een machtige houding aanneemt, zoals hiervoor besproken, en zijn gedachten zijn een reflectie hiervan. Het reduceren van Melanie tot haar lichaam vindt ook plaats in de gedachten van David, wat duidelijk wordt wanneer de lezer voor de eerste keer kennis neemt van haar. Ze wordt omschreven als “not the best student but not the worst either: clever enough, but unengaged” (11) waarna David verder alleen nog maar op haar uiterlijk ingaat: “her smile sly rather than shy”, “she is small and thin, with close-cropped black hair, wide, almost Chinese cheekbones, large, dark eyes”, “her outfits are always striking” (11). Vervolgens duidt hij haar aan als een van “his charges” (12) en begint hij een conversatie met Melanie. De rest van zijn gedachten volgen deze lijn, met een focus op haar uiterlijk, de seksuele gemeenschap en wat zij is in relatie tot hem. Daarnaast ziet hij haar tot aan het moment dat hij wordt ontslagen als zwakker dan zichzelf: “she is too innocent for that, too ignorant of her power” (39) en ziet hun relatie als “unequal” (53). Doordat de verteller focaliseert via David krijgt de lezer inzicht in zijn patriarchale en denigrerende gedachten ten opzichte van Melanie, die een reflectie zijn van zijn houding. Het gebruik van vertellerscommentaar lijkt hier een strategie om een afstand te creëren tussen het personage van David en de lezer. Hierdoor moet

de lezer zelf een mening vormen over het personage, en door zijn acties mogelijk een negatief beeld van hem vormen.

Wanneer het tweede gedeelte van het verhaal begint vindt er niet alleen een verandering plaats op het niveau van het plot, maar ook in de vertelsituatie. De verteller focaliseert nog steeds vanuit het personage van David. De afstand tussen de verteller en het personage wordt echter minder expliciet duidelijk gemaakt in de tekst, waardoor je als lezer kunt vergeten dat er een onderscheid is. Dit komt doordat het vertellerscommentaar afneemt en de gedachten van David vaker worden weergegeven. Doordat deze gedachten cursief zijn weergegeven, lijkt het alsof de lezer daadwerkelijk inzicht in heeft. Omdat de meeste gedachten worden gedeeld met de lezer op het moment dat David onderhevig is aan zijn proces van ontmaken wordt bij de lezer sympathie opgewekt. Dit gebeurt onder meer op het moment dat hij wordt geconfronteerd met de macht bij Petrus en de andere dorpsbewoners: “He trusts his way past the bodies. *I am going to be kicking up a fuss, he thinks. A pity, on this of all days. But some things will not wait*” (131; cursief in origineel). Doordat de lezer zich kan inleven in Davids situatie ontstaat er betrokkenheid. Ook wordt door de focalisatie duidelijk dat de ontmaking zijn uitwerking heeft op de manier waarop David over zijn eigen positie in de wereld nadenkt. Waar hij in het begin een denigrerende en patriarchale houding innam heeft deze nu plaats gemaakt voor onzekerheid, wat bevestigd dat “when the body breaks... the subject breaks” (*Human Rights and Literature* 55). Dit wordt zichtbaar in Davids zelfreflectie op het moment dat hij seks heeft met een prostituee aan het einde van het verhaal: “not a bad man but not good either. Not cold but not hot, even at his hottest ... will that be the verdict on him, the verdict of the universe and its all-seeing eye?” (195). Zijn zelfverzekerde zelfbeeld is onderhevig aan twijfel als gevolg van zijn ontmaking. De afwezigheid van vertellerscommentaar en van de schijn van inzicht in Davids gedachten, evenals de ondergeschikte positie die hij toegewezen krijgt, worden ook hier ingezet als strategie, maar nu om een sympathiserend gevoel op te wekken bij de lezer. Ofwel:

het verhaal laat de ontmaking van David zien, niet alleen in het plot maar ook in de vertelsituatie. Hierdoor krijgt de lezer inzicht in zijn ervaring van het aantasten en vernietigen van zijn persoon.

Conclusie

In deze scriptie heb aan de hand van de theorie van het ontmasken onderzocht op welke manier *Disgrace* de schending van mensenrechten verbeeldt. De theorie is ontleend aan Nayar die stelt dat de ontmasking van een persoon in de literatuur overeenkomt met de schending van mensenrechten in een samenleving. Uit de analyse blijkt dat het hoofdpersonage, David Lurie, in relatie tot anderen in een machtige, dan wel ondergeschikte positie wordt geplaatst. In het eerste deel van het verhaal is David woonachtig in Kaapstad waar hij een relatie met een van zijn studentes heeft en hij, door zijn positie, in staat is om zijn macht te misbruiken. Wanneer hij naar het platteland verhuist wordt hij in een tegengestelde positie geplaatst waarin hij zijn rechten verliest. Deze verandering ondersteunt het idee van Arendt dat het concept van de mensenrechten een subjectief gegeven is dat naar willekeur toegekend, dan wel ontnomen wordt door de groep van machthebbers binnen een samenleving. Het idee en het bezit van mensenrechten zijn zo verworden tot linguïstische uitingen in plaats van inherente gegevens.

In *Disgrace* is te zien dat David het slachtoffer wordt van ongelijke machtsverhoudingen, fysiek geweld, pijn en verdriet, hetgeen ertoe leidt dat Davids lichaam, evenals zijn bewustzijn, worden ontmaakt. Deze ontmasking vindt plaats in de relaties die David aangaat met anderen, waarbij hij altijd een ondergeschikte rol krijgt toebedeeld. Davids lichamelijke ontmasking is het gevolg van het fysieke geweld tijdens de overval, van Petrus en de andere dorpsbewoners, die zijn lichaam tot een spektakel maken en van de houding van de vader van Melanie, waardoor David de autonomie verliest over zijn lichaam. De ontmasking van Davids bewustzijn wordt veroorzaakt doordat hij zijn vermogen tot spreken verliest, hij proximate grief ervaart, hij door gendered violence niet in staat is te begrijpen wat Lucy meemaakt en doordat het (seksueel)geweld tussen hem en zijn dochter in komt te staan. Vervolgens heb ik vastgesteld dat de verschuiving die David ondergaat, van machtig naar ondergeschikt persoon, ook zichtbaar wordt in de vertelsituatie. De verteller distantieert

zichzelf in het eerste deel expliciet van David waardoor de lezer gedwongen wordt om zelf een mening over zijn acties te vormen. In het tweede deel lijkt het alsof het verhaal wordt verteld door David doordat de lezer inzicht krijgt in zijn gedachtes. Het gevolg is dat er een sympathiserend gevoel bij de lezer wordt opgewekt voor David, wat wordt versterkt door zijn ondergeschikte positie. Ik heb aangetoond dat Davids proces van ontmaking weliswaar doorloopt tot het einde van het verhaal, maar dat hij desondanks weer de moed vindt om zijn leven voort te zetten. Dit wordt getoond in de verandering in zijn houding tegenover de honden in de kliniek, van onverschilligheid naar het tonen van respect en waardigheid tegenover de honden in de kliniek.

Met de analyse van de ontmaking van David in *Disgrace* heb ik in de eerste plaats een toevoeging geleverd aan de theorie van Pramod K. Nayar. Mijn analyse gaat echter verder dan die van hem doordat ik de genoemde kenmerken van ontmaking in meerdere passages heb toegelicht en doordat ik de vertelsituatie in de roman heb betrokken bij de analyse. Daarmee heb ik willen laten zien dat *Disgrace* binnen het genre van martelroman valt en bij uitstek een voorbeeld is van de verbeelding van de schending van mensenrechten. Deze verbeelding levert naar mijn mening een belangrijke bijdrage aan het debat rondom mensenrechten en literatuur, maar zet ook aan tot nadenken over de discussie rond de toepassing van deze rechten en de ervaring van de slachtoffers van mensenrechtenschending. Ten slotte wil ik graag terug verwijzen naar *Kreupelhout*, dat is besproken in de inleiding, en de boom vergelijken met de positie van David aan het einde van het verhaal. Zowel David als “[d]e kreupelhout boom schiet op uit het begraven verleden en groeit tot in ons schone heden” (De Bruyckere, 94).

Vervolgonderzoek naar *Disgrace* en het proces van ontmaken kan ten eerste, op literatuurwetenschappelijk niveau, ingaan op de situatie en ervaringen van Lucy Lurie. Om de roman in zijn geheel te begrijpen is het van belang dat Lucy's ontmaking, als tegenpool van David, ook aanbod komt. Daarnaast negeert dit onderzoek de sociaalhistorische context en zou

het niet misstaan deze bij de analyse te betrekken, gezien het feit dat de tijd van post-apartheid in Zuid-Afrika nog altijd wordt getekend door de discussie rondom de schending van mensenrechten. Ten slotte zou ik de roman ook tegenover literatuur uit andere delen van de wereld willen plaatsen, om aan de hand van de kenmerken van ontmaskeren het proces vanuit verschillende kanten te belichten.

Literatuurlijst

- Arendt, Hannah. *The Origins of Totalitarianism*. Harcourt, Brace & World, 1968.
- Bruyckere, Berlinde de. *Kreupelhout*. 2012, Biënnale van Venetië, Venetië. *Cobra Canvas*, by, Sara Van Boxstael, <http://cobra.be/cm/cobra/kunst/1.1642010>. Web. 5 Juni 2018.
- Bruyckere, Berlinde de, et al. *Cripplewood: Berlinde De Bruyckere & J.m. Coetzee: Kreupelhout*. Mercatorfonds, 2013.
- Boven, Erica van, and G.J Dorleijn. *Literair Mechaniek: Inleiding Tot De Analyse Van Verhalen En Gedichten*. 2e, herz. dr.; 3e opl. 2008. ed., Coutinho, 2003.
- Coetzee, J.M. *Disgrace*. 1999. Vintage Books, 2000.
- Gündoğdu, Ayten. "“Perplexities of the rights of man’: Arendt on the aporias of human rights." *European Journal of Political Theory* 11.1 (2012): 4-24. Web. 7 Mei 2018.
- Herron, Tom. "The Dog Man: Becoming Animal in Coetzee's "Disgrace". *Twentieth Century Literature* 51.4 (2005): 467-490. Web. 28 Mei 2018.
- Clapham, Andrew. *Human Rights: A Very Short Introduction*. Oxford University Press, 2007.
- McClennen, Sophia A, and Alexandra Schultheis Moore, editors. *The Routledge Companion to Literature and Human Rights*. Routledge, 2016. Web. 21 Maart 2018.
- Marais, Michael. "Very morbid phenomena: “Liberal Funk”, the “Lucy-syndrome” and JM Coetzee's Disgrace." (2001): 32-38. Web. 28 Mei 2018.
- Nayar, Pramod K. *Human Rights and Literature: Writing Rights*. Palgrave Macmillan, 2016. Web. 22 Maart 2018.

Nayar, Pramod K. "Unmade Subjects: Embodiment". *Human Rights and Literature: Writing Rights*. Palgrave Macmillan, 2016, 37-70. Web. 22 Maart 2018.

Nayar, Pramod K. "The Human Rights Torture Novel." *Orbis Litterarum* 72.4 (2017): 318-347. Web. 29 April 2018.

Slaughter, Joseph R. *Human Rights, Inc.: The World Novel, Narrative Form, and International Law*. 1st ed. ed., Fordham University Press, 2007.

Ward, Ian, editor. *Literature and Human Rights: The Law, the Language and the Limitations of Human Rights Discourse*. De Gruyter, 2015, 1-7. Web. 4 April 2018.